

ZOMERCONCENTRATIES
VAN DE
ZWARTE STERN IN HET
IJSSSELMEERGEDIED

Theo Mulder
Dirk Tanger

Al geruime tijd is bekend, dat in de zomer na afloop van de broedtijd grote aantallen zwarte sterns in het IJsselmeergebied worden waargenomen. Al voor de afsluiting van de Zuiderzee kwamen vanaf begin juli vaak geweldige aantallen voor op vele plaatsen langs de Zuiderzeekust en ook op de eilanden Schokland en Urk (Ten Kate, 1936). In dit zoute milieu voelde de zwarte stern zich blijkbaar goed thuis. (Vgl. de huidige overwinteringsgebieden voor de kust van West-Afrika - Haverschmidt, 1978).

Ook na de afsluiting en de daarop volgende verzoeting van het IJsselmeer werden in de jaren rond 1940 waarnemingen gedaan van soms duizenden zwarte sterns, onder meer bij Urk, Huizen en Kornwerd. Men veronderstelde toen een verband met het voorkomen van de IJsselmeermug (*Tendipes plumosus*).

In latere jaren worden geregeld waarnemingen van zomerconcentraties gedaan. Dat het in een aantal gevallen om zeer grote aantallen gaat, wordt geïllustreerd door onderstaande aantallen die werden gezien tijdens de avondtrek naar de slaapplekken:

4 augustus 1960. Ongeveer 30.000 - 35.000 ex. Veluwemeer bij Harderwijk (Ornithologie van Nederland, *Limosa* 35, 1962).

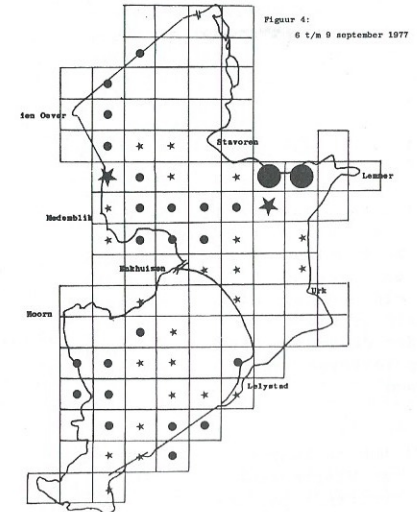
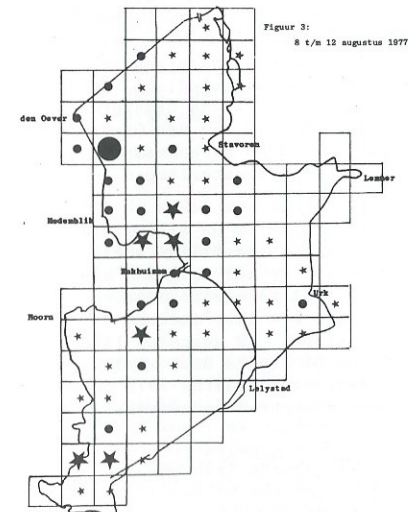
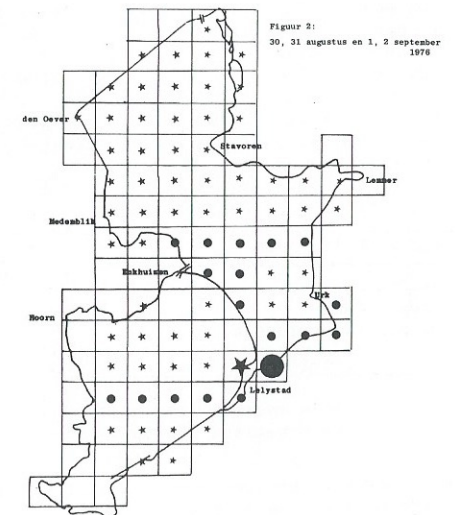
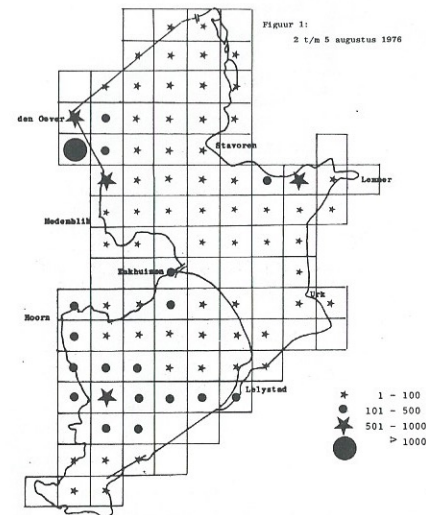
5 augustus 1971. Ongeveer 25.000 ex. Wieringen, Balgzand (Th. Mulder, ongepubl.).

4 augustus 1972. 35.000 - 40.000 ex. Z. Flevoland (Van Poelgeest, 1973).

12-19 augustus 1973. 28.000 - 34.000 ex. Z. Flevoland (Van Poelgeest, 1973).

Uit tellingen van het RIN in 1976 en 1977, die ten doel hadden een beeld te verkrijgen van de verspreiding van watervogels op het IJsselmeer (Beintema, 1980) bleek dat in augustus en september de zwarte stern in grote aantallen wordt waargenomen, verspreid over het hele IJsselmeergebied (figuren 1 t/m 4). Bovendien werden op sommige plaatsen grote concentraties vastgesteld.

Figuren 1 t/m 4: Verspreiding van de zwarte stern in het IJsselmeergebied. (Gegevens Rijksinstituut voor Natuurbeheer).

Tabel 1: Aantallen zwarte sterns in het IJsselmeergebied op 19 augustus 1978 en 18 augustus 1979.

Traject:	19 augustus 1978	18 augustus 1979
Den Oever - Medemblik	tientallen	1370 +
Medemblik - Enkhuizen	1100	550
Markerwaarddijk	270	?
Enkhuizen - Hoorn	2100	400
Hoorn - Marken	?	2000
Marken - Amsterdam	130	500
Oostvaardersdijk	tientallen	honderden
Noordoostpolder	12	?
Lemmer - Kop Afsluitdijk	< 100	850 - 950 ++
Afsluitdijk	?	110
Slaaptrektellingen:		
Balgzand	0	+ 1500
Steile Bank	+ 22.000	0
Oostvaardersplassen	?	5 à 10.000 (verm.meer)

+ = waarvan 1100 bij Den Oever

++ = waarvan 750 op de Steile Bank

Om een indruk te krijgen van de aantallen zwarte sterns en de plaatsen waar grotere zomerconcentraties voorkomen, werden op 19 augustus 1978 en 18 augustus 1979 tellingen verricht door een aantal waarnemers *), verspreid langs de IJsselmeerkust. Ondanks gunstige telomstandigheden tijdens de teldata, blijft de zone die nauwkeurig kan worden geteld, minder dan 1 km. Fouragerende zwarte sterns ver uit de kust zijn dan ook gemist. De vermelde aantallen (tabel 1) hebben dan ook voornamelijk betrekking op rustende exemplaren. We treffen die aan op visfuisstokken en strekdammen en binnendijks op geploegd bouwland en kort gegraasd of gemaaid grasland niet ver van de kust, waar de zwarte sterns vaak in gezelschap verkeren van visdiefjes en kokmeeuwen.

Tijdens de avonduren trekken de zwarte sterns soms over afstanden van enkele tientallen kilometers massaal naar de slaapplaatsen die bij voorkeur bestaan uit kale zandplaten omgeven door water. Op de belangrijkste slaapplaatsen in het Oostvaardersplassengebied, bij de Steile Bank voor de kust van Gaasterland en bij de schorren van Den Oever en het Balgzand zijn op de genoemde teldata dan ook slaaptrektellingen uitgevoerd.

Regelmatige tellingen op de slaapplaatsen wezen uit, dat de aantallen snel kunnen veranderen. Op het Balgzand kwamen bijvoorbeeld in de eerste decade van augustus 1978 een paar duizend zwarte sterns slapen: 19 augustus 1978 geen enkele. Op de Steile Bank werd in de eerste decade van augustus 1979 op meerdere dagen slaaptrek van ongeveer

*) Aan de zwarte sterntelling werd meegewerkt door de VWG Wieringen en Wieringermeer, de VWG Friese IJsselmeerkust e.o. en door de volgende personen: D.J. Booy, P.W. Bouma, H. v.d. Brugge, D. Glandorff, N. Groen, T. Haitjema, R. Leguit, J. Philippona, T. Piersma, P. Zomerdijk en M. Zijlstra.

20.000 vogels geconstateerd. Op 18 augustus werd daarentegen geen slaaptrek waargenomen.

DISKUSSIE

Gezien de grote aantallen zwarte sterns die in augustus en september in het IJsselmeergebied worden waargenomen, is het duidelijk, dat een belangrijk deel van de broedpopulatie van N.W. Europa gedurende die tijd in het gebied verblijft. Blijkbaar maken de vogels een rust- en ruipauze door vóór de wegtrek naar de wintergebieden. De omstandigheden op het IJsselmeer, de randmeren en de Oostvaardersplassen moeten voor de zwarte stern zeer gunstig zijn. Met name moet er een talrijk voorkomend en gemakkelijk te vangen prooidier aanwezig zijn, dat als stapelvoedsel kan dienen. De IJsselmeermug komt als zodanig

nig niet (meer) in aanmerking, omdat deze al lang niet meer talrijk in het gebied voorkomt. Waarschijnlijk is de voornaamste prooi de larve van de spiering (*Osmerus eperlanus*) die in de zomer zeer talrijk is in het IJsselmeer en voor de sterns gemakkelijk te vangen. Waarnemingen hiervan zijn bekend (C. Swennen, mond.med.)

Veel vragen zijn nog onbeantwoord. Naast meer gegevens over het voedsel en de hiermee samenhangende verspreiding van de zwarte stern binnen het gebied (die van jaar tot jaar sterk kan wisselen) zouden meer gegevens bekend moeten worden over het percentage jonge vogels en de juiste herkomst. Het lijkt echter zeker, dat het IJsselmeer een onmisbare schakel vormt voor de Europese broedpopulatie van deze sterk bedreigde sternsoort.

LITERATUUR

- Beintema, A.J., L.M.J. v.d. Bergh, G.J. Miskens & T.A. Renssen. 1980. Atlas van watervogels op het IJsselmeer. RIN-rapport 80/2.
- Haverschmidt, F. 1978. Die Trauerseeschwalbe. Neue Brehm Bücherei 508. Wittenberg Lutherstadt.
- Kate, C.G.B. ten. 1936. De vogels van het Zuiderzeegebied in: Flora en fauna der Zuiderzee onder redactie van H.C. Redeke. Den Helder.
- Poelgeest, B. van. 1973. Slaaptrek van de zwarte stern in Flevoland-Zuid in 1973. D  bakel 6 (1).

Adressen: Theo Mulder, Normerweg 1, Hippolytushoef.
Dirk Tanger, Binnenweg 18A, Heemstede.

-Zwarte sterns groepsge wijze insectenvangend boven bloeiend gras, Wieringen aug. '73-

VERZOEK OM MEDEWERKING AAN DE ZWARTE STERNTELLING 1980

Op zaterdag 16 augustus 1980 zal worden getracht een gekombineerde traject- en slaaptrektelling in het IJsselmeergebied uit te voeren. Er worden nog een aantal waarnemers gevraagd voor een aantal trajecten (o.a. bij de randmeren) en in het Oostvaardersplassengebied zal een aantal slaaptrektellers nodig zijn om een zo exakt mogelijke bepaling van de aantallen te krijgen.

Tevens bestaat het plan om vanaf een aantal boten de hele dag de trekverplaatsingen en de fourageergebieden van de zwarte sterns te bepalen.
Nadere suggesties voor onderzoek, opgave voor medewerking en overige correspondentie naar: Dirk Tanger, Binnenweg 18A, 2101 JK Heemstede.